

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Het volle Evangelie

(Joh. 16 : 25 en 29)

Het is ons nut dat de Here Jezus naar de hemel ging. Want daardoor komen wij dicht tot God. En wordt ook onze kennis van God voller en rijker.

We lezen daarvan in Joh. 16 : 25 en 29. In zijn afscheidsgesprekken zegt de Here: dit heb Ik in beelden tot u gesproken, maar de ure komt, dat Ik niet meer in beelden tot u sprekken zal, maar vrijuit over de Vader spreken zal. Daar hebben de discipelen toen op gereageerd: zie, nu spreekt Gij vrijuit, zonder beeldspraak te gebruiken.

Het gaat hier om de methode van Jezus' onderwijs. Hij is gekomen om de Vader te verklaren. Tot nu toe had Hij dat gedaan in beelden, gelijkenissen. Maar straks zal Hij vrijuit, zonder beelden van de Vader spreken. Hij gaat dus ook na de hemelvaart door met van de Vader te spreken. Maar dan door de H. Geest, en zonder gelijkenissen, vrijuit. Hetzelfde griekse woord zit ook in „vrijmoedigheid“ bij het naderen en bidden tot God. Vrijuit betekent: open, zonder terughouding. Zo gaat de Here Jezus nu ook door de Heilige Geest de Vader ons verklaren. Er wordt nu niets meer achtergehouden. We ontvangen nu volle openbaring.

Deze veranderde onderwijsmethode past immers bij de veranderde situatie van de zinnen door en na Pinksteren: we zijn mondig geworden! volwassen! de oudtestamentische kinderschoenen ontwassen. Beelden, gelijkenissen, verhalen, tekenen, symbolen, — het hoort allemaal bij het onderwijs voor kinderen. Hoofdzakelijk aanschouwelijk onderwijs. Dat vinden we niet alleen in het onderwijs van de Here Jezus, maar door heel het oude testament heen. Niet alleen in de beeldrijke taal der profeten, niet alleen in de schaduwdienst van het heiligdom, maar eigenlijk ook in heel de geschiedenis van Israël. Als Asaf in de 78e psalm Israëls historie bezingt tot aan David toe, dan karakteriseert hij zelf zijn lied als onderwijs voor het opgroeiend verbondsgeslacht, voor de kinderen dus, in „spreuken“. Dat woord wordt in Matth. 13 : 35 aangehaald en vertaald als „gelijkenissen“. Asaf wil n.l. maar geen gewone vaderlandse geschiedenis-op-rijm de kinderen voor zetten, maar „aloude verborgenheden verkondigen“. Het gaat maar niet om blote feiten dus, want héél Israëls geschiedenis is één grote verborgenheid, waarvan de zin eenmaal zal geopenbaard worden.

Asafs lied loopt uit op Sions heiligdom en op Davids koningschap. Maar ook die beide blijven verborgenheden, want ze zijn typen, beelden, die boven zichzelf uit wijzen naar hun vervulling, die van boven komen moet.

Dat zijn de verborgenheden waar Asaf van zong; de verborgenheden van het koninkrijk der hemelen, waarvan de Here Jezus sprak onder beeld en in gelijkenis, en waarop zijn tekenen zagen.

Maar dan zien we ook, waar Paulus na Pinksteren vrijuit van spreken mag tot alle volken, Col. 1 : 26: het geheimenis, dat eeuwen en geslachten lang verborgen is geweest, maar thans geopenbaard aan zijn heiligen, aan wie God heeft willen bekend maken, hoe rijk de heerlijkheid van dit geheimenis is onder de heidenen.

Het valt op, hoe vaak het griekse woord voor „vrijuit“ voorkomt in de Handelingen der apostelen, in de prediking van Paulus. Er wordt zelfs een werkwoord van gevormd: vrijuit spreken, — dat wij vertalen met prediken. En daarmee is dus de prediking in de

nieuw-testamentische tijd gekarakteriseerd als een open en vrijuit spreken over de Vader van onze Here Jezus Christus, in tegenstelling tot de omsluisende beeldtaal van gelijkenissen, typen en schaduwdienst in de tijd der onmondigheid.

Dit vrijuit-spreken der apostelen is het vrijuit-spreken van de verhoogde Christus zelve door Zijn Heilige Geest in deze wereld. En daarom was het ons nut, dat Hij ten hemel voer. Want nu kan Hij tot ons vrijuit van den Vader spreken.

Prof. dr. K. Schilder heeft in zijn Catechismusverklaring, II, 324 onze tekst vergeleken met Joh. 5 : 46, waar Jezus zegt: Mozes heeft over Mij geschreven. Maar Jezus is gekomen, De Zoon uit de schoot des Vaders, om ons den Vader te verklaren, eerst in de tijd zijner vernedering in beelden, maar straks, in de tijd zijner verhoging, vrijuit, zonder beelden, zonder reserve, openlijk. „Mozes“, — en daarmee is heel de oud-testamentische openbaring wel getypeerd —, schreef een boek, dat tot titel had: „Over de Zoon.“ Daarin werd van de Zoon gesproken, geprofeteerd, geschreven in beelden, ceremoniën, symbolen, gelijkenissen, schaduwen. Totdat de ure kwam, dat al die beelden plaats maakten voor de Afgebeelde zelf, en met Pinksteren de tijd aanbreekt, dat de Zoon zelf over de Vader vrijuit gaat spreken. Het boek der nieuw-testamentische openbaring draagt de titel: „Over de Vader“.

En zo gaat de heilsopenbaring voort van kracht tot kracht, zowel wat inhoud als wat methode aangaat, eerst over de Zoon en dan over de Vader, eerst in beelden en dan vrijuit, — opdat tenslotte God zij alles in allen.

Wordt het boek der openbaring lan geen trilogie? Volgt er nog geen derde boek met de titel: over de H. Geest?

Neen, want de H. Geest is de Auteur van het boek der openbaring, en de H. Geest schrijft geen boek over zichzelf, want Christus heeft gezegd: Hij zal het uit het mijne nemen en het u verkondigen. Hij spreekt van zichzelf niet. De verhoogde Christus spreekt door Hem. Van den Vader. Vrijuit. Zonder iets achter te houden. Daarom zeggen de discipelen tot Jezus: „Zie, nú spreekt Ge vrijuit zonder beeldspraak te gebruiken, nu weten wij dat Gij alles weet en dat niemand U iets vraagt“. Geen mens behoeft nu navraag meer te doen. Dat geldt zeker van de Pinksterbedeling. Johannes put zich in zijn eerste brief uit om ons van die rijkdom van de Pinksteropenbaring te doordringen: wij zijn in het licht! we kennen de waarheid! we hebben niet nodig dat iemand ons lere! want we hebben de zalving van de Heilige Geest en weten allen!

Het volle evangelie is ons bekend bemaakt. Dat is de vrucht van Christus' hemelvaart. Zo kon het Pinksteren worden. En Pinksteren is het feest van het volle evangelie. Moge de z.g. Pinksterbeweging zich ten onrechte sieren met de pretentie beweging te zijn van „het volle evangelie“, in onderscheid van de christelijke kerk, — laat de christelijke kerk desniettemin niet blijken achter te blijven in het geloven en belijden van dit volle Evangelie!

Als de verhoogde Christus niets meer achter gehouden heeft in zijn spreken van den Vader en van het koninkrijk Gods, dan zullen wij ook in ons geloven en belijden daaraan niets tekort doen en daarvan niets achterhouden mogen.

Als Johannes in zijn eerste zendbrief gezegd heeft, dat wij allen weten en alles weten door de Geest van Pinksteren, waarschuwt hij ons om daarbij ook te blijven, „opdat wij, als Christus geopenbaard zal worden, vrijmoedigheid hebben en voor Hem niet beschaamd staan bij Zijn (weder)komst“ (2 : 28).

De ene vrijmoedigheid haalt de andere uit.

C. P. Plooy

Op bezoek bij de kerk der Waldenzen

(IV)

Na de beide Vatikaanse concilies brak er voor de Waldenzen, beladen met de banvloek der Roomse kerk, een zeer moeilijke tijd aan. Het anathema van de Roomse kerk vermocht evenwel niet hen te weerhouden om met onverminderde kracht en ijver zich te geven aan hun roeping: de verbreiding van het evangelie onder allen, die het horen wilden.

Zij moesten daarbij uit veiligheidsoverwegingen zeer voorzichtig te werk gaan. In schijn beoefenen zij het vak van marskramer. Zo bericht omstreeks 1260 een rapport van de Inquisitie: De marskramer komt op het kasteel. Hij biedt de dames ringen, sluiers en andere sieraden aan en aan de dienstboden de eenvoudigere en goedkopere artikelen, die binnen het bereik van hun middelen vallen. Dan vervolgt de marskramer: „Ik heb nog zeer mooie en kostbare edelstenen voor de dames, maar U moogt mij niet verraden.“ Hij krijgt de verzekering, dat ze hem niet zullen verraden. Dan gaat hij voort: „Ik heb een zo schitterende parel, dat men door de kracht daarvan God kan leren kennen. En ik heb een andere, zo stralend, dat ze in een ieder, die haar bezit, de liefde tot God aan steekt. Ik zeg dit in beeldspraak, maar wat ik zeg, is de louterere waarheid. Dan haalt hij voor de nieuwsgierige ogen van zijn toehoorders een Evan-

gelie te voorschijn en leest woorden van de Here Christus, b.v. het woord van de brede en de smalle weg, en roept op tot de levensblessing, toch die smalle weg te kiezen.“

Tot zover het rapport van een inquisiteur uit die dagen. Een ander van hen verhaalt: „Men kan de Waldenzen aan hun gebruiken en wijze van spreken herkennen. Zij leven eenvoudig, vermijden alles wat overmatig is en ook de luxe in de kleding. Zij leven van de arbeid hunner handen. Hun „leraars“ zijn wevers en schoenmakers van beroep. Zij stellen zich tevreden met hetgeen direct tot instandhouding van het leven vereist is. Ze zijn gedisciplineerd, nuchter, bezoeken geen dranklokalen of danszalen. Zij zijn vlijtig in hun dagelijks werk, maar bovendien geven zij hun tijd om zelf te leren en anderen te onderwijzen. Zij vermijden het vloeken en alle dubbelzinnige en zoutloze taal. Zij zweren niet. Zij onderstrepen hun betogen niet met „gewis“ of „stellig“, daar zij dit ook als een eed beschouwen“.

Uit deze schets van tijdgenoten, die tot hun achtervolgers behoorden, krijgen we een vrij nauwkeurig beeld van de Waldenzen, uit de dagen van de 12e- en 13e eeuw.

Hoewel zij in de Rooms-Katholieke kerk bleven, kenden zij toch niet meer dan drie sacramenten, doop, avondmaal en boete. Zij verwierpen de leer van het vagevuur, de afmaat, zielmissen en gebeden voor de doden.

De vervolging drong hen, steeds verder van huis en hof verdreven, de wijk te nemen naar omringende landen en streken. Waldus zelf ging naar Bohemen, van welke tocht hij niet terugkeerde. Hij stierf omstreeks het jaar 1217, doch waar hij stierf en hoe is niet bekend. Geen enkel tastbaar aandenken is van hem bewaard gebleven. Ongetwijfeld was dit naar de wens van Waldus zelf, die het niet om eigen eer, maar om de eer van God in het mensleven te doen was.

Daar een felle vervolging van de zijde der Roomse inquisitie tegen hen werd ingezet, werden zij naar alle zijden verstrooid. Daarbij kwamen zij zelf in contact met andere groepen dissidenten, die met de kerk in conflict leefden. Veel, dat tot kennis van de geschiedenis kan bijdragen, is uit die tijd niet bewaard gebleven.

Er is evenwel een kostbaar document uit die dagen, een brief, die de Lombardische Waldenzen aan de Waldenzen in Duitsland gezonden hadden, waarin zij voorstelden om bijeen te komen, ervaringen onderling uit te wisselen en op die manier wederzijds toenadering te bevorderen.

Te Bergamo had in mei 1218 een ontmoeting plaats tussen de Lombardische en de Franse Waldenzen.

De Franse Waldenzen leidden hun oorsprong van de Apostelen af, wat door de Lombarden niet aanvaard werd. De Franse Waldenzen geloofden aan de onvoorwaardelijke geldigheid van het Sacrament, de Lombarden waren van oordeel, dat dit in geval van onwaardigheid van de priester, die het ambt bediende, zou kunnen worden ontheiligd. De Lombardische Waldenzen schenen het priesterhuwelijk voor te staan en stelden de waarde van de maatschappelijke arbeid voorop, ook voor de priesters, opdat deze niet in ledigheid en luiheid zouden vervallen.

Paus Innocentius III gelastte in 1208 een bloedige vervolging van de Waldenzen en van de Albigenzen van Zuid-Frankrijk. Daarbij kwamen duizenden Waldenzen om. Ook al hadden de Waldenzen hun arbeid tot ver buiten hun landsgrenzen uitgestrekt, zodat men de sporen van hun werk aantreft in Bohemen en Hongarije, de centra lagen in Noord-Italië en in Zuid-Frankrijk.

Daarop concentreerden de inquisiteurs hun vervolgingswoede; het werden ware bloedbaden, met volksmoorden gelijk te stellen.

Een ware driefjacht werd gehouden. Bij deze bloedige actie komt eerst de Provence aan de beurt. De volksmoorden in Frankrijk hadden hun hoogtepunt in de jaren 1376 tot 1393. terwijl in Piemonte in Italië ongeveer een eeuw later van 1484 tot 1488 het uitroeien van de Waldenzen op verschrikkelijke wijze werd nagestreefd. Velen vluchtten er in de Pyreneeën en de Alpen. Dit toevluchtsoord in de Alpen, dat men aantreft in de streek van Pinerolo ten Noordoosten van Turijn gelegen, draagt tegenwoordig nog de naam van „Dal

der Waldenzen." In deze bergen en armelijke dorpjes, een onherbergzame en weinig vruchtbare streek, verschuilden de Waldenzen zich en verdedigden hun leven, have en vrijheid tegen hun vervolgers, de Roomse inquisiteurs.

Ieder dal, iedere heuvel, ieder pad heeft hier zijn geschiedenis, is doordrenkt van het bloed der martelaren, getuigt ook van hun bewaring en bevrijding van vervolging. Thans treft men in deze gebieden nog slechts een klein gedeelte van de Waldenzen aan, toch erkent ieder meelevend lid van de kerk der Waldenzen nu deze dalen der Waldezen in de Alpen, met namen als Pellice, Agogna en Germanasca, als de bakermat, de plaats waar het oude hart van zijn kerk klopt.

Daar in de onherbergzame Alpen lag in deze tijd van bloedige vervolgingen hun geestelijk centrum, goed versholen in het langgerekte, moeilijk toegankelijke Agogna-dal. Nog heden ten dage leidt er alleen van Torre-Pellice uit slechts een voetpad langs de Agogna-stroom door een enge, hoge rotskloof naar het vervallen dorpje Prà-de-Torno. Op de top van een rots heeft daar een weldoener uit Engeland een Waldenzen-kapel in nieuw-gotische stijl laten bouwen. Achter de kapel om stijgt men 100 meter naar boven en komt dan bij een Alpenhut met een donkere, zwartberookte woonkeuken met twee zeer kleine raampjes. In het midden van de kamer staat een machtige stenen tafel met een zeer zwaar rond stenen tafelblad erop.

Daarop ligt een oude bijbel. Dit was het studievertrek van de Waldenzer predikanten uit de tijd van de grote Reformatie, de zogenaamde Barbi. Het was het „Collegio dei Barbi" in Prà-del-Torno, ook wel aangeduid als de geiten-theologische-hogeschool. Van de lente tot de herfst trokken zij van daaruit Italië door om op geheime plaatsen tot Calabrië en Apulië toe, het Evangelie te verkondigen. 's Winters keerden zij na hun omzwervingen hier terug om zich verder door studie te bekwamen. Hun enige boek was de Heilige Schrift, waaruit zij grote gedeelten uit het hoofd leerden. Zij leefden karig en sliepen in de kelder. Zo zorgde God ervoor, dat in de duisternis der Middeleeuwen toch op verborgen plaatsen het heilige Woord werd gekend en verbreed.

Wie de geschiedenis van deze Waldenzen martelaren nagaat, moet onder de indruk komen van het vele martelaren-bloed, dat er is gevloeid, en van de vele strijd en het leed, die het in de twaalfde, dertiende en veertiende eeuw heeft gekost om het heilig Evangelie te bevrijden uit de gouden kerker-kooi van de Roomse kerk, opdat het weer vrij en open zou komen te liggen op de kansels en een plaats der ere zou krijgen in de huizen, ook bij de Waldenzen.

P. Groen.

INHOUD:

Het volle Evangelie	C. P. P.
Op bezoek bij de kerk der Waldenzen	P. G.
De wet premie kerkenbouw	H. D. v. W.
Antwoord van dr. A. J. Verburgh	R. H. B.
Ingezonden (Onderschrift, vervolg)	C. V.
Kritische krabbel	Frater
Persschouw	
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

horst in de Eerste Kamer — daarop eigenlijk nauwelijks zijn ingegaan; wel moet met waardering vermeld worden de principiële rede van de heer Aantjes, hervormd lid van de A.R. Tweede Kamerfractie, waarin hij zich tegen het ontwerp uitsprak, maar dit was een afwijkend standpunt van een kleine minderheid van de fractie, waartoe ook de heer Meulink behoorde.

In beide Kamers is uitvoerig gesproken over de consequentie die de regering had getrokken nadat de commissie-Sassen zich te dier zake op de vlakte had gehouden: zij had voorgesteld dat ook subsidie zou worden gegeven aan genootschappen op geestelijke grondslag, andere dan kerkgenootschappen, voor de bouw van z.g. bezinningscentra; het ging hier, en dat werd in de discussies ook steeds erkend, vooral om het Humanistische Verbond. Dit was voor vele kamerleden een moeilijk punt, en het was voor ons destijds ook reeds een bezwaar temeer: reeds dat alle kerken, alles wat zichzelf kerk noemt, in een wettelijke regeling over één kam worden geschoren is moeilijk te aanvaarden, maar wanneer de regering zo ver meent te moeten gaan dat organisaties als het Humanistische Verbond, dat het bestaan van een persoonlijke God niet erkent, een gelijke behandeling zullen ontvangen als de kerken, dan moet de regeling toch wel onaanvaardbaar worden ook voor het kerklid dat er aanvankelijk nog wel voor voelde.

Dit bezwaar was voor ons echter van subsidiaire aard, en het bevestigde ons kernbezwaar: je ziet waar je, in onze situatie, terecht komt als je deze weg op gaat: de leden van de kerk worden niet alleen, via de fiscus, gedwongen bij te dragen in de kosten van de bouw van kerken waar zij nooit des zondags zouden willen vergaderen, maar zelfs in de kosten van gebouwen van organisaties die niet eens meer pretenderen God te dienen. Ons kern-bezwaar zou, het volgt uit zijn aard, blijven bestaan tegen een regeling die de subsidiëring beperkte tot die kerk(en) waar Gods Woord zuiver verkondigd wordt, de sacramenten rein bediend en de tucht geoefend om de zonden te straffen; een dergelijke regeling, die ten onzent naar wel duidelijk is, nooit tot stand zou kunnen komen, zou, de betogen van de leden van deze partij in de kamers blijkens, voor de Staatkundig gereformeerde partij nog wel aanvaardbaar zijn geweest, maar deze onmogelijk ruime regeling verwierp zij zeer beslist.

Wat nu die organisaties op geestelijke grondslag betreft, op het desbetreffende artikel werd door het P.v.d.A.-lid Scheps een amendement voorgesteld dat door de Tweede Kamer werd aangenomen; hierin vond de grote meerderheid van de A.R.-fractie, die aanvankelijk zeer welwillend tegenover het ontwerp stond, aanleiding tegen het ontwerp te stemmen. Het amendement bewerkte dat de wet zelf aan deze organisaties aanspraak geeft op premie uit 's Rijks kas voor de bouw van bezinningscentra, op het verstrekken van welke premie de bij en krachtens de wet gestelde regelen voor het verstrekken van een premie terzake van de stichting van kerkgebouwen zoveel mogelijk van overeenkomstige toepassing zijn. Mij is geheel onbegrijpelijk waarom de aanneming van het amendement-Scheps het ontwerp onaannemelijk moest maken; immers, het oorspronkelijke ontwerp bevatte materieel precies hetzelfde: het bepaalde dat bij algemene maatregel van bestuur regelen worden gesteld (imperatieve redactie) voor het verstrekken van een premie uit 's Rijks kas voor de bouw van bezinningscentra, waaraan ook reeds was toegevoegd dat de regelen die de wet stelde voor de premie van de kerkenbouw zoveel mogelijk van overeenkomstige toepassing zouden zijn.

De wet premie kerkenbouw

Een en andermaal schreef ik in ons blad over het probleem van de overheidssubsidie voor de bouw van kerken; in het nummer van 24 januari 1958 plaatste ik enkele kritische kanttekeningen bij het rapport van de commissie-Sassen die de regering te dezer zake had geadviseerd; in het nummer van 28 april 1961 besprak ik het ontwerp van wet dat door de regering op 15 februari 1961 bij de Tweede Kamer was ingediend. Aan het eind van dit artikel uitte ik mijn voornemen op de zaak terug te komen wanneer de behandeling in de Staten-Generaal daartoe aanleiding zou geven. Ik heb dat tot nu toe niet gedaan, hoewel in hetgeen in de parlementaire discussies, schriftelijk en mondeling, naar voren is gebracht stof voor uitvoerige beschouwingen had kunnen worden gevonden; iets wezenlijk nieuws na de uitvoerige buiten-parlementaire discussies die aan de indiening van het wetsontwerp vooraf gingen zal men daarin echter nauwelijks kunnen vinden, en een bespreking in dit blad zou dus of een herhaling van het eerder betoogde hebben opgeleverd, of een afdaling in details die onze lezers minder zullen interesseren.

Nu het ontwerp inmiddels wet is geworden) zou ik echter over de zaak nog enkele opmerkingen willen maken. Zij die destijds reeds abonnee op ons blad waren herinneren zich dat ik tegen het ontwerp zeer principiële bezwaren had; de kern daarvan was dat hetgeen materieel voor de uitoefening van de openbare eredienst nodig is door de leden van de kerk vrijwillig, als offer, behoort te worden afgezonderd van hetgeen de Heer der kerk hun heeft gegeven; zou de overheid een deel van die kosten aan de kerken geven, dan zou zij de daarvoor nodige gelden eerst met de sterke arm, als belasting, van de burgers moeten eisen, van alle burgers, gelovig of ongelovig; en de leden van de verschillende kerken zouden aldus gedwongen worden mede te werken aan de bouw van elkaars kerkgebouwen. Het is opmerkelijk dat dit kern-bezwaar in de parlementaire behandeling zo'n geringe plaats heeft gekregen; hoewel het met alle nadruk ook was geponeerd in het rapport van een commissie van het college van advies van de Anti-revolutionaire partij moet gezegd worden dat de woordvoerders van deze partij — prof. Versteeg in de Tweede-, prof. Diepen-

Het enige verschil is dus dat de wet nu uitdrukkelijk zelf zegt wat een algemene maatregel van bestuur volgens het oorspronkelijke ontwerp even uitdrukkelijk zou moeten zeggen. Wie kan vatten waarom dit verschil het ontwerp onaanvaardbaar maakte vatte het.

Kort na de behandeling in de Tweede Kamer werd in een hoofdartikel in Trouw geschreven dat het amendement tot gevolg heeft gehad dat het Nederlands Humanistisch Verbond nu in de wet formeel op één lijn met de kerken is gesteld, en de conclusie is: „Onder de gegeven omstandigheden kon het niet anders of de prot.-chr. Kamerfracties moesten haar stem aan het ontwerp onthouden.” Dit is te ruim gesproken, immers een deel van de C.H. fractie stemde vóór. Maar afgezien daarvan is de vraag hoe het mogelijk was dat de A.R. fractie het oorspronkelijke ontwerp (in meerderheid) wel aanvaardbaar achtte, waarin het Humanistische Verbond materieel geheel en formeel op één haar na met de kerken op één lijn werd gesteld?

In elk geval hebben beide protestants-Christelijke fracties in de Eerste Kamer voor het ontwerp gestemd, met uitzondering van het A.R.-lid Tjalma, nadat professor Diepenhorst in een korte stem-motivering had verklaard dat voor enkele leden van zijn fractie beslissend was de overweging dat de overheid nooit of te nimmer de schijn op zich mag laden te „discrimineren”. Dit is wel een argument net in andere richting dan dat van de Tweede Kamerfractie en van Trouw, maar het is niet begrijpelijker. „Nooit of te nimmer” is sterk gesproken tegen de achtergrond van de „discriminatie” tussen kerken en organisaties als het Humanistische Verbond.

Hoe dit nu zij, het ontwerp is aangenomen, in de Tweede Kamer met 89 tegen 47 en in de Eerste met 52 tegen 7 stemmen. In het ontwerp waarover ik in mijn artikel van 1961 schreef zijn afgezien van het besproken amendement-Scheps slechts geringe wijzigingen aangebracht; de belangrijkste is wellicht dat het subsidiepercentage van 25 op 30 werd gebracht; de regering verzette zich sterk tegen het onder de subsidieregeling betrekken van de pastorieën en tegen het verlenen van wat steeds werd genoemd „terugwerkende kracht”. De wet bepaalt dat zij van toepassing zal zijn op gebouwen waarvan de gunning aan de aannemer na 1 maart 1961 heeft plaats gehad en dat zij vervalt op 1 maart 1971. Een zekere mate van terugwerkende kracht zal de wet dus in elk geval hebben, aangezien zij zelfs nu nog niet in werking is getreden; dat zal pas geschieden nadat de nodige uitvoeringsvoorschriften zullen zijn gereed gemaakt. Vele kamerleden bepleitten een vroegere begindatum dan 1 maart 1961 omdat door het rapport van de commissie-Sassen van 1957 verwachtingen waren gewekt en de indiening van het ontwerp door economische omstandigheden was vertraagd; terecht verzette de regering zich tegen deze gedachte, daar zij niet kon aanvaarden dat een rapport van een adviescommissie haar ook maar enigszins zou binden; de datum van 1 maart 1961 valt kort na die van de indiening van het ontwerp bij de Staten-Generaal (15 februari 1961).

Tenslotte wil ik enkele opmerkingen maken over de vraag welk standpunt de kerken behoren in te nemen nu de wet tot stand is gekomen die de overgrote meerderheid van de leden onzer kerken, naar ik aanneem, zou hebben afgewezen indien zij tot oordelen daarover waren geroepen. Dit is een andere vraag. In mijn vorige artikelen ging het over de vraag of de overheid een dergelijke regeling al of niet behoorde vast te stellen. Nu gaat het nog even over de vraag of de kerken van de tot stand gekomen regeling al of niet behoren te profiteren.

Men zal wellicht zeggen: dat kan in dit geval nauwelijks meer een vraag zijn, gezien de aard van Uw bezwaren. Ik kan daar in komen. Wanneer de vaststelling van de regeling verwerpelijk wordt geacht, omdat de aard van de openbare eredienst meebrengt dat de kerkleden zelf, vrijwillig en van harte opbrengen wat materieel voor die eredienst nodig is, dan is de regeling die het ten dele anders wil (althans mogelijk maakt) zelf verwerpelijk. Het zou toch een wonderlijke indruk maken indien men het totstandkomen

van een subsidie-regeling op zeer principiële gronden afwees om vervolgens na de totstandkoming van de wet verzoeken om subsidie in te dienen. In een serie (afgezien van enkele details¹⁾) voortreffelijke artikelen in het Gereformeerde Gezinsblad van oktober 1962 is dit standpunt met alle nadruk ingenomen, dat het verkeerd, dat het zondig zou zijn, dat het verloochening van de kerkstijl ware om nu verzoeken om subsidie in te dienen. Een van de argumenten van het G.G.B. die mij het meest aansprak was dat van het getuigen: laten wij die de totstandkoming van de wet hebben afgewezen nu ook tonen dat het ons ernst is dat wij zelf uit hetgeen de Heer ons heeft gegeven willen afzonderen wat voor Zijn dienst materieel nodig is. Wij spreken over deze eis van het getuigen in de wereld nogal gemakkelijk, althans nogal veel, hier zou het m.i. zonder twijfel op zijn plaats zijn, al zou het getuigenis wellicht niet zo heel erg publiek zijn.

Ik ben echter niet helemaal bereid een ander standpunt zo kras te verwerpen als het Gezinsblad doet. Er is met name één overweging die m.i. enige meerdere aandacht verdient dan zij in dit blad ontving. Nu de wet tot stand is gekomen is te verwachten dat kerken en organisaties welke volgens haar een premie kunnen ontvangen daarop vrijwel zonder uitzondering aanspraak zullen maken. De uit te keren gelden zullen door de belastingbetalers moeten worden opgebracht, waarbij geen vrijstelling gegeven kan worden aan hen die voor eigen kerken geen premie wensen. De vrijgemaakte belastingbetaler zal dus mee moeten betalen aan de bouw van Roomse, Hervormde, synodaal Gereformeerde, Remonstrantse, Doopsgezinde kerken en wie er nog meer subsidie zullen vragen en ook aan de bouw van bezinningscentra, en bovendien zullen zij de bouw van hun eigen kerken ten volle moeten bekostigen indien daarvoor geen premie wordt gevraagd. Men kan m.i. verdedigen dat tegenover de verplichting tot meebetalen aan andere kerken enz., waaraan wij ondanks zeer ernstige bezwaren niet kunnen ontkomen, een compenserende verlichting van eigen lasten mag worden aanvaard. Ik heb respect voor een afwijzing, vooral op het bovenbedoelde argument van het getuigenis, maar ik durf niet in krasse termen het aanvaarden van de premie onder de gegeven (de opgelegde!) omstandigheden veroordelen.

Hier is toch een vergelijking met de onderwijskwestie wel iets meer op zijn plaats dan het G.G.B. van 24 oktober 1962 suggereert. Natuurlijk zijn er verschillen; het G.G.B. stelt terecht dat de ouders primair verplicht zijn te zorgen dat hun kinderen lager onderwijs ontvangen, maar dat er een overheidspllicht is waar de ouders nalatig blijven. Bij de kerk ligt het zo nooit: wanneer de kerkleden zelf niet zorgen voor het totstandkomen van een gebouw voor de openbare eredienst, voor het beroepen van een predikant enz. is er nooit een subsidiaire plicht van de overheid. Geheel accoord, maar er is een ander punt van vergelijking dat men op deze wijze niet terzijde kan schuiven: in de schoolstrijd is steeds en niet ten onrechte aangevoerd dat de ouders die voor hun kinderen christelijk onderwijs wensten dat onderwijs geheel uit eigen zak moesten bekostigen, maar bovendien in de belasting onverkort moesten meebetalen voor het openbare onderwijs. De oplossing is tenslotte geweest dat ook het christelijke (lagere) onderwijs geheel uit de overheidskas werd bekostigd; ook een andere oplossing die aan de onrechtvaardige situatie een einde maakte was denkbaar geweest.

Zoiets krijgen we nu toch ook bij de kerkbouw; de leden van de vrijgemaakte kerken moeten meebetalen aan andere kerken en zelfs aan bezinningscentra (waar zij nog meer bezwaar tegen moeten hebben dan tegen het meebetalen aan openbare scholen) en bovendien zouden zij hun eigen kerken geheel moeten betalen. Er is nu ook hier een financiële gelijkstelling door de wet mogelijk gemaakt. Ik blijf van mening dat — terwijl de Lager-onderwijs 1920 aanvaardbaar was — de Wet Premie Kerkenbouw er nooit had moeten komen. Maar nu wij haar komst niet hebben kunnen verhinderen meen ik dat bij de overweging van de vraag of al of niet subsidie zal worden aangevraagd²⁾ ook het voerstaande aandacht verdient: bij aanvaar-

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak.
Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

ding van premie komt van de van onze kerkleden geheven belasting althans een deel nog goed terecht. En in elk geval oordele een lid van een kerk die financieel geen grote moeilijkheden heeft niet op een afstand hard over een kerkeraad die meent het aanvragen van premie voor de Heer der kerk te kunnen verantwoorden.

Hoe oordeelt trouwens degene die toch voor ieder geval bezwaar houdt wanneer de (burgerlijke) gemeente bouwterrein voor kerken ver beneden de kostprijs aanbiedt? Moet de kerkeraad antwoorden: nee, geef het mij voor de volle prijs? En welk kerklid geeft bij zijn aangifte inkomstenbelasting zijn kerkelijke bijdrage niet op, om belastingaftrek te verkrijgen?

H. D. van Wijk

¹⁾ wet van 29 november 1962 Stbl. 538.

²⁾ Ik vermeld er twee:

1. in het nummer van 22 oktober 1962 wordt, met een uitvoerig citaat uit een artikel van ds. J. Faber, gesuggereerd dat mr. A. M. Donner, president van het Hof van Justitie der Europese gemeenschappen, voorheen hoogleraar aan de Vrije Universiteit, voorstander van de overheids subsidie voor kerkbouw zou zijn; in waarheid is hij er echter tegen.
2. in het nummer van 24 oktober 1962 wordt gesproken over de eisen die van overheidswege gesteld worden terzake van het uiterlijk van kerkgebouwen en van de daarbij behorende vrije grond, waardoor de kosten verhoogd worden; daartegen kan met meer klem geprotesteerd worden, meent het Gezinsblad, wanneer we geen cent uit de overheidskas vragen. En het besluit: „En als men het dan, ondanks alle aandrang, tóch blijft doen, dan maar op een andere plaats bouwen en niet de weg van de minste weerstand volgen.” De waarheid is echter dat dat bouwen op een andere plaats reeds thans vrijwel altijd onmogelijk zal zijn, terwijl binnenkort, na de inwerkingtreding van de wet op de ruimtelijke ordening van 1962 nog sterker moet worden gesproken: een gemeentelijk bestemmingsplan zal dan overal verplicht zijn (buiten de bebouwde kom, daarbinnen facultatief) en kerkbouw zal alleen mogen plaats hebben op de (weinig) terreinen die daarvoor bestemd zijn.

³⁾ Het verzoek moet worden ingediend bij de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid voordat de bouw wordt aanbesteed; als de aanbesteding bij de inwerkingtreding van de wet reeds heeft plaats gehad binnen twee maanden na die inwerkingtreding.

Antwoord aan dr A. J. Verbrugh

In „Opbouw” van 26 oktober en 2 november 1962 maakten wij enkele kritische opmerkingen naar aanleiding van het Concept-verkiezingsprogramma van het G.P.V. In reactie hierop schreef dr. Verbrugh enkele artikelen in antwoord in „Ons Politeuma” van november en december 1962. Wij hebben met beantwoording enige tijd gewacht. Het leek ons beter de zaak even te laten bezinken. Bovendien is de manier van discussiëren van dr. Verbrugh van dien aard dat een mens alle lust zou vergaan op zulk geschrijf te antwoorden. Het dieptepunt bereikt mijn opponent wel op blz. 116 waar hij schrijft: „We hebben nu wel genoeg geschreven naar aanleiding van ds Bremmer. Er zijn dingen die ons verder brengen dan het gehakketak van een dominee die niet weet wat hij wil. Laat hij straks maar van de mogelijkheid gebruik maken om op een der kandidaten van het GPV te stemmen, dan komt het wel goed”. Desondanks gebruikte dr. Verbrugh niet minder dan 10 pagina's van „Ons Politeuma” om mij te bestrijden. Ik zal dr. Verbrugh niet met gelijke munt betalen maar trachten het zakelijke uit zijn bestrijding te lichten en daarop ingaan. De zaken, waar het om gaat, zijn tenslotte wel de moeite waard. Hoe overigens de centrale verbandsraad, die als commissie van redactie van „Ons Politeuma” optreedt, zulke persoonlijke aanvallen op leden van het GPV kan toelaten, is mij een raadsel. We willen de zaken, waarover het tussen dr. Verbrugh en mij gaat, puntsgewijze bespreken.

1. In de eerste plaats gaat het in deze discussie om de grondslagen van de gereformeerde politiek. Het GPV bindt zijn leden aan Schrift en belijdenis. Daarin vinden wij de norm voor onze politiek. Daaruit willen wij ook opbouwen onze beschouwingen over de overheid, haar roeping en rechtsmacht en de taak en de roeping van de onderdanen tegenover de overheid. Over die concretisering nu van wat Schrift en belijdenis ons over de overheid zeggen, bestaat er onder ons verschil van mening. Wij hebben allen kritiek op de wijze, waarop dr. Kuiper vanuit de gemene gratie zijn politieke, denkbeelden opbouwde en die o.a. vast liet leggen in het oorspronkelijk A.R. program van beginselen. Maar als het er om gaat, hoe wij positief de zaak zelf opbouwen, blijkt verschil van mening. Dr. Verbrugh en de door hem geïnspireerde „Politieke Richtlijnen” gaan uit van het door K. Schilder naar voren geschoven cultuurmandaat. Dat zien zij niet alleen als een mandaat voor de mens, hem door God in het paradijs verstrekt, maar zij spitsen dat ook toe op de instelling van de overheid. Deze heeft dit cultuurmandaat in haar overheidsambt te „actualiseren” (blz. 90 „Ons Politeuma”); ik citeer verder als ik bladzijden noem dit orgaan, jaargang 15). Dat is ook de grondslag van het „program van nationale inspanning”, waarvoor het GPV deze verkiezingsstrijd ingaat. Het ligt ook ten grondslag aan Verbrughs opvatting van de overheid als „hoofd van de nationale samenleving”. De overheid moet krachtens dit cultuurmandaat uit de schepping halen, wat er in zit. Ik vroeg mij in mijn kritiek af, waarin dit in feite verschilde van de socialistische en communistische planeconomie met heel het dirigisme dat daaraan verbonden is. Verbrugh zegt nu: ja, maar wat zij in hun plannen willen is materialistisch. Zij streven naar een optimaal welvaartseffect. En bij ons is de overheid gebonden aan het verbreden van de eer van God. Maar ik vraag: waar liggen hier de grenzen? Als de overheid krachtens het cultuurmandaat uit de schepping moet halen wat er in zit en dat ook gaat doen door een program van nationale inspanning, heb ik de eerste voetstappen gezet op het pad van het dirigisme en ik meende dat wij als gereformeerden, die principieel ons willen verzetten tegen een totalitaire staat, daar verubang voor moeten zijn. Ik ben nog zo vrij — zoals ik ook al eerder schreef — mij te houden aan wat artikel 36 NGB van de overheid zegt: „Wij geloven dat onze goede God uit oorzaak der verdorvenheid des menselijken geslachts Koningen, Prinsen en Overheden verordend heeft. . . . Tot dat einde heeft Hij de Overheid het zwaard in handen gegeven tot straf der bozen en bescherming der vromen”. De overheid is in de eerste plaats ingesteld om het rechtsbestel onder de mensen te handhaven

en niet om programma's van nationale inspanning uit te voeren. Nogmaals: waar is hier de grens? Men leze hierover verder het instructieve artikel van mr. W. M. Westerhuis in het „Calvinistisch Jongelingsblad” van 22 maart 1963. Ik mag hier ook dankbaar vermelden hetgeen A. Zijlstra over deze materie de laatste tijd herhaaldelijk schreef in het „Geref. Gezinsblad” in zijn maandagsartikelen. Ik kan mij daar geheel mee verenigen. Ook Zijlstra bestreed nadrukkelijk dat het instituut van de overheid moet worden afgeleid uit en genormeerd door het algemeen cultuurmandaat aan de mens.

Een tweede moeilijkheid die hier onmiddellijk mee samenhangt is de verhouding van de overheid tot de wet Gods. Verbrugh verklaart nu in te stemmen met hetgeen ik eerder van A. Zijlstra citeerde nl. dat de overheid de wet Gods niet heeft te handhaven (Tenzij, blz. 421). „Daartoe”, aldus Zijlstra, „is geen overheid in staat, en die taak is haar ook niet opgedragen. Zij heeft haar eigen wetten en politien te handhaven, en deze mogen niet strijden met de wet Gods”. Verbrugh verklaart nu ook, dat de overheid in geen geval de wet Gods zelf moet prediken, „laat staan door rechtsvoorschriften en politiecontrole handhaven (blz. 91)”. Ik ben het daar, geheel mee eens. Maar daarmee is natuurlijk nog niet opgelost het vraagstuk hoe dan wél de verhouding is tussen de overheid en het Woord Gods. Verbrugh meent dat de overheid „openbare fatsoensnormen” en „rechtsvoorschriften” herleidt uit de wet Gods (uit het Woord). De eerste worden niet, de tweede wel afgedwongen. Maar hoe moet het dan b.v. met de zondagsrust? In feite ligt hier hetzelfde probleem waarvoor Kuiper stond, toen hij zijn boek over de gemene gratie schreef. Ik vroeg al eerder: waarin verschilt dat afleiden van die openbare fatsoensnormen van wat Kuiper wilde met zijn gemene gratie? Het gaat mij er om te laten zien dat de dingen niet zo gemakkelijk liggen als sommigen wel denken.

Daarom is het beslist onjuist het GPV vast te gaan leggen op één bepaalde manier van denken in deze vraagstukken, in casu die van dr. Verbrugh. Daar zal ik mij tegen verzetten zolang dit binnen de organisatie mogelijk is. En men mene niet dat dit gevaar denkbeeldig is. Verbrugh schrijft met even zoveel woorden, dat ik moet inzien, dat ik „vandaag kiezen moet voor de actualisering van het door Schilder aangewezen schriftuurlijke gemene cultuurmandaat (blz. 90)”. Hier hangt mee samen de voortdurende en vaak onzakelijke bestrijding van de wijsbegeerte der wetsidee zowel door voorzitter Beeftink als door dr. Verbrugh in toespraken op jaarvergaderingen en in „Ons Politeuma”. Ik ben nooit wat men noemt een aanhanger van de wijsbegeerte der wetsidee geweest. Ik heb er hier en daar scherpe kritiek op. Dat hebben zelfs de aanhangers zelf: men leze wat dr. K. J. Popma in zijn boeken „Levensbeschouwing” voortdurend tegen het geloof als pistische functie inbrengt. Maar ik wil aan de andere kant volmondig erkennen dat ik veel van deze wijsbegeerte geleerd heb en ik ben zo vrij te oordelen dat ook de brs Beeftink en Verbrugh er nog heel wat van kunnen leren. Het is de laatste tijd zo dat in officiële publikaties van de leiding van het GPV voortdurend met deze wijsbegeerte geschermd wordt als een soort boeman. De nota Lanning-Huizinga die kritiek oefende op de „Politieke Richtlijnen” werd ook al afgedaan door te zeggen: deze en die uitdrukking herinnert aan de wijsbegeerte der wetsidee. Wie het waardevolle boek „Tenzij” leest van A. Zijlstra, zal moeten toestemmen dat deze ook veel van de w.d.w. geleerd heeft. We citeren met instemming en dankbaarheid dat thans ook ds. J. A. Vink tegen deze denigrerende kritiek schrijft in het laatste nummer van het „Calvinistisch Jongelingsblad”: „We weten van de Wijsbegeerte der Wetsidee nog wel iets anders te zeggen dan dat via deze wijsbegeerte Gereformeerde jongeren in A.R.-richting worden gestuwd. Er zijn nog wel wat vrijgemaakte die zeer dankbaar zijn voor de reformatorische inzichten die zij in de school van de leraren van de Wijsbegeerte der Wetsidee hebben meegekregen. Die school met haar fundamentele belijdenis van „Gods soevereiniteit voor elke kring” (zoals Prof. Vollenhoven het eens op college formuleerde). Dankbaar ook voor de

betekenis die de beoefening van deze wijsbegeerte gehad heeft voor de geschiedenis van de reformatie in de Gereformeerde kerken”.

Realiseren de brs Beeftink en Verbrugh zich wel dat zij door deze manier van doen heel wat vrijgemaakte van het GPV isoleren? Het GPV gaat bij de verkiezingen groot-scheepse propaganda voeren ook onder niet-vrijgemaakten. Maar ligt het niet meer voor de hand eerst eens een poging te doen de eigen vrijgemaakte brs en zrs niet van zich te isoleren? Wij willen politiek naar Schrift en belijdenis. Moeten onze gelederen dan niet allereerst openstaan voor onze eigen kerkleden? Ds Vink schreef in het eerder geciteerde artikel: „we hebben elkaar zo nodig. . . . Maar vergeten we dat niet en isoleren we ons niet van elkaar wanneer we zo vlotweg, onder het oog van ouderen en jongeren, elkaars organisatorische leiding als „doodgevaarlijk” taxeren?”

Hier ligt ook de oorzaak van hetgeen ik over discussie schreef. Dr. Verbrugh wil een einde maken aan de discussie en tot daden overgaan (blz. 115). Ik ben van oordeel dat het één het ander niet behoeft uit te sluiten. Wij kunnen in de praktische politiek zeer zeker wel op bepaalde punten een gemeenschappelijk standpunt innemen, terwijl wij met elkaar rustig door spreken over de grondvragen. Ik denk er niet over dr. Verbrugh en de brs die er net zo over denken als hij, uit het GPV uit te sluiten. Maar ik vraag ook ruimte voor mij zelf en ook voor de brs die vanuit de w.d.w. de grondvragen willen doordenken. Die willen zich toch ook binden aan Schrift en belijdenis en ik heb er in onze kring nog nooit één ontmoet die niet bereid zou zijn om de w.d.w. aan de kritiek van de Schrift te onderwerpen. Intussen 't ziet er naar uit dat de „Politieke richtlijnen” voorlopig in de ijskast geplaatst zijn. De brs P. Jongeling en dr. C. Trimp zijn nu aan de studiec commissie toegevoegd en de zaak is verschoven naar de volgende jaarvergadering. Het ware te wensen dat de leiding van het GPV de brs die kritiek op deze richtlijnen hebben, niet langer beschouwde als mannen die wel op het GPV mogen en moeten stemmen (zie de door mij in het begin van dit artikel geciteerde zin van dr. Verbrugh) maar ook als mannen die een volwaardige plaats hebben in de organisatie en naar wier stem mede geluisterd wordt. Dan kwamen wij misschien uit de impasse waarin wij nu geraakt zijn.

2. Bepaald geschrokken ben ik van hetgeen dr. Verbrugh schrijft over mijn kritiek op die merkwaardige staatkundige figuur die het GPV wil invoeren dat nl. de Koning, nadat de wetten door de beide Kamers der Staten-generaal zijn aangenomen, achteraf nog kritiek op die wetten kan hebben en ze kan vernietigen. Ik noemde dat een „Oranjedictatuur”. Verbrugh wil de Koning daartoe een geheel nieuwe functie in ons staatsbestel geven. Wij mogen hopen, zegt hij, „dat de erkenning van deze macht des Konings een kracht in ons staatsbestel zal zijn, die naar het Woord toetrekkt. De Koning moet a.h.w. zijn het constitutionele — en daardoor ook het bijbelse — geweten van het Kabinet en daarom ook van de Staten-Generaal”. Hij spreekt zelfs van een „sanctierecht” van de Koning (blz. 110). Ik noemde dit een teruggaan tot achter de grondwet van 1848 en zie dat door deze uitlatingen van Verbrugh duidelijk bevestigd. Ik wil wel verklaren dat ik mij van dit onderdeel van het verkiezingsprogramma met kracht distancieer. We zijn dan geheel overgeleverd aan de subjectieve mening van de Koning, desnoods gesteund door zijn raad, die hier geheel en al het karakter krijgt van een achter-raad. Immers: naast de raad van ministers met wie de Koning de regering uitoefent, krijgen we dan nog een andere raad die de Koning moet adviseren. of hij de wetten, die nota bene door zijn ministers in de Staten-Generaal zijn verdedigd en aangenomen, wel zal bekrachtigen. Verbrugh meent dat de Koning hierbij in bijbelse geest zal handelen. Welke garantie heeft hij daarvoor? Is de constitutionele controle, welke beide Kamers op de regering hebben, niet voldoende? Waar komen wij zo terecht als wij een Koning hebben die het land in anti-constitutionele en anti-bijbelse zin wil regeren? Wat voor waarde heeft 't dan nog dat wij vertegenwoordigers des volks gaan kiezen die tegenover de regering hun eigen positie hebben? Verbrugh heeft kritiek op het woord „democratie”. We willen hem dit woord graag cadeau doen, maar de zaak is door en door

calvinistisch. Hebben onze vaderen Filips II niet afgezworen en ging Willem III niet naar Engeland om daar de bezworen rechten van het volk te handhaven tegen de dictatuur van Jacobus II? Er is valse maar er is ook goede „democratie”: een opkomen voor de volksvrijheden. Daar heeft Groen heel zijn leven voor gestreden. Hij had scherpe kritiek op de grondwet van 1848 en vooral op haar totstandkoming. Maar de zaak, die daarin is vastgelegd n.l. dat de Koning onschendbaar is maar de ministers verantwoordelijk, heeft hij niet bestreden. Verbrugh vindt de tijd vóór 1848 zo'n mooie tijd. Ik helemaal niet. Toen kon Koning Willem I rustig de afgescheidenen in Nederland vervolgen en als verlicht despoot heersen. Die tijd moeten we niet terug hebben.

3. We komen nu tot de economisch-sociale paragrafen van het verkiezingsprogramma. Ik moge dan een „hakkettakende” dominee zijn, wanneer ik het concept-programm vergelijk met het definitieve verkiezingsprogramma van december 1962 constateer ik met genoegen dat praktisch alleen die punten, waarop ik kritiek oefende, veranderd zijn. Ik noem allereerst het punt van de z.g. volksverzekeringen. In het concept stond het volgende:

„Ook dient zij (de overheid) de z.g. volksverzekeringen via een goede overbruggingsregeling te wijzigen in verplichte verzekeringen van particulier karakter, waarbuiten moeten vallen: a. de leraars der kerken; b. zij wier gemiddeld inkomen reeds boven een zekere grens ligt en c. zij die noch rechtstreeks noch via relaties in staat zijn de noodzakelijke premie te betalen. De overheid dient de sociale beschermingswetten te handhaven en tevens te waarborgen dat de onderbreking van de regelmatige arbeid op de zondag een publiek feit is”.

In het definitieve verkiezingsprogramma staat nu:

„Ook dient zij via een goede overbruggingsregeling de verplichting op te heffen tot deelname aan de z.g. volksverzekeringen, die geen echte verzekeringen zijn, maar verkapt vormen van staatspensioen en staatsverzorging voor iedereen. In de eerste plaats dienen mogelijkheden te worden geschapen om de leraars der kerken van deze verplichting te ontheffen, aangezien zij reeds verzorging ontvangen van de kerken (verg. 1 Cor. 9, 14). Maar ook zij voor wie er geen economische noodzaak tot verzekering bestaat en zij voor wie reeds andere voorzieningen zijn getroffen, dienen van hun verplichting tot deelname te worden ontslagen. Bovendien dient de wetgever verruiming te brengen voor voorzieningen van particuliere aard, waarbij er voor ieder een juist verband bestaat tussen de hoogte van de gestorte premie en de uitkering. De overheid dient de sociale beschermingswetten te handhaven en tevens te waarborgen dat de onderbreking van de regelmatige arbeid op de zondag een publiek feit is.”

Ik vroeg naar aanleiding van het concept-programm: wat is nu het principiële verschil met de bestaande regeling? Er worden enkele uitzonderingen gemaakt, maar het concept bleef vragen: **verplichte** particuliere verzekering. Blijkbaar naar aanleiding van mijn kritiek is er nu een verandering aangebracht. Maar is dit een principiële wijziging? Het aanstootgevende „verplichte verzekeringen” is vervallen, maar de **zaak** is gebleven. Immers: hetgeen het programma nu voorstaat in vergelijking met de bestaande regeling is het volgende. Van de verplichting worden ontheven: a. de leraars der kerken; b. zij voor wie er geen economische noodzaak tot verzekering bestaat (de rijken); c. zij voor wie reeds andere voorzieningen zijn getroffen (wie zijn dat?).

Er worden dus voor enkele categorieën uitzonderingen geschapen en bovendien wordt nu als aanvullende bepaling vermeldt dat voor voorzieningen van particuliere aard er een juiste verhouding moet zijn tussen premie en uitkering. Dit is een tamelijk overbo-

dige bepaling want bij particuliere voorzieningen zal er in de regel alleen al uit economische noodzaak een goele verhouding bestaan tussen premie en uitkering. Verzekeringsmaatschappijen en particuliere pensioenfondsen zijn geen filantropische instellingen. Men begrijpe mij goed: het gaat mij om het principe. En ik meen dat wij daarover in onze kring nog niet tot klaarheid gekomen zijn. Verbrugh stemt dat toe: blz. 112. Het vraagstuk is dan ook allerm minst eenvoudig. We staan in de huidige maatschappelijke en medische ontwikkeling voor een grote toename van het aantal ouden van dagen. Niemand heeft tot nu toe een betere oplossing kunnen vinden dan de vigerende. Voor weduwen en wezen is de huidige regeling een uitkomst. En als wij het dan enerzijds doen voorkomen of wij de bestaande wettelijke regelingen om principiële redenen op losse schroeven willen zetten en anderzijds ze toch weer willen handhaven met uitzonderingsbepalingen voor enige categorieën, deden wij m.i. beter als kleine partij niet zo hoog van de verkiezingstoren te blazen maar ons eerst eens te bezinnen wat wij werkelijk willen.

Hetzelfde geldt van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. In het concept stond:

„Ook dient zij (de overheid) de publiekrechtelijke bevoegdheden der bedrijfsorganisaties te laten vervallen. Daarbij moet zij evenwel de mogelijkheden handhaven om besluiten van deze bedrijfsorganisaties verbindend te doen verklaren door de centrale overheid”.

Ik vroeg weer: wat is het principiële verschil? Nu hebben de bedrijfsorganisaties verordenende bevoegdheid als zodanig van wege delegatie van overheidsmacht. In het programma wordt incidentele publiekrechtelijke bevoegdheid voorgestaan van geval tot geval, telkens bij afzonderlijk besluit te verlenen door de centrale overheid. Het nieuwere programma is veel duidelijker en heeft op dit punt kennelijk rekening gehouden met de kritiek. Het luidt:

„Ook dient zij de publiekrechtelijke bevoegdheden der bedrijfsorganisaties te laten vervallen. Daarbij moet het echter praktisch mogelijk zijn, dat de overheid, op advies van het bedrijfsleven, in gevallen waarbij een publiekrechtelijke regeling noodzakelijk is, bepaalde regelingen verbindend verklaart, evenwel zonder aan de bedrijfsorganen zelf publiekrechtelijke bevoegdheden te geven”.

De vraag is thans echter of wij de klok nog zover kunnen terugzetten, gezien het huidige maatschappelijke bestel.

Maar dat is een punt, waarover nader te spreken valt. Bovendien ben ik van oordeel dat het ten diepste een academische kwestie is of de overheid haar bevoegdheid op een bepaald punt delegeert aan een „schap” of dat ze van tijd tot tijd, incidenteel, bepaalde verordeningen van bedrijfsorganisaties verbindend verklaart. Men heeft zo toch reeds de eerste stappen gezet op de weg van overheidsinmenging in het bedrijfsleven. En daarom: het lijkt of wij heel wat willen als wij hier bepleiten dat men de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie laat vervallen. Maar het eigenlijke principiële vraagstuk dat er achter ligt en waarover Dooyeweerd en Amelink vóór de tweede wereldoorlog diepgaand debatteerden, hebben we daarmee nog niet tot een oplossing gebracht. En daarom moeten wij als kleine partij, dacht ik, wat voorzichtig zijn vóór we zulke ingrijpende zaken in ons programma opnemen, zonder dat we ze zelf ten principale tot een oplossing hebben gebracht.

4. Het laatste punt dat tussen dr. Verbrugh en mij in bespreking is, is de kwestie van de buitenlandse politiek. Daarin viel ik in de bespreking van het concept-programm dr. Verbrugh in grote trekken bij en doe dat nog, ook inzake wat hij nu schrijft. Natuurlijk behoort het tot de manier van schrijven van dr. Verbrugh om de lezers van „Ons Politieuma” te informeren dat ik thans in werkelijkheid „de politiek der Europese federalisten tegenover het GPV verdedig, dat het federalisme juist afwijst (blz. 113)”. Dat schijnt bij deze wijze

van debatteren te horen. Meer zakelijk is dat dr. Verbrugh mij kwalijk neemt dat ik opmerkte, dat een economische samenwerking als thans in het E.E.G.-verdrag tot stand kwam, niet mogelijk is zonder bepaalde politieke consequenties. Ik waarschuwde ervoor dat wij ons door ons anti-federalisme niet moeten laten verblinden in praktische politieke zaken. Ik ben het met het verkiezingsprogramma en met dr. Verbrugh geheel eens dat wij moeten blijven opkomen voor onze nationale zelfstandigheid, het is één van de meest waardevolle zaken die het programma bepleit. Maar dat behoeft beslist niet uit te sluiten dat er in Europees verband bepaalde politieke bindingen worden aangegaan. Ze zijn — gezien de gemeenschappelijke markt — onoverkomelijk. Het door dr. Verbrugh bepleitte verbond van kleine staten (België, Denemarken!) is een fictie en waardeloos. Wij zitten in een bepaald verband met de „zes” en hoe eerder we Engeland daarin halen hoe beter. Dat betekent echter tegelijk niet dat De Gaulle met zijn opkomen voor een Europese tegenpool tegenover Amerika in de NATO helemaal ongelijk heeft. We moeten het in Europa niet allemaal op de ene kaart Amerika zetten. Maar goed: hier zijn de verschillen tussen dr. Verbrugh en ons klein goed.

5. Tenslotte: dr. Verbrugh is er slecht over te spreken dat ik kritiek oefende op het concept-verkiezingsprogramma. Hij is bang dat ik Schrift en belijdenis tot een „dode leuze maak waar niets uitkomt (blz. 115)”. Ik dacht dat de gemeenschappelijke aanvaarding van Schrift en belijdenis als grondslag voor onze politiek juist samenbond allen die gereformeerde politiek voorstaan en ook de mogelijkheid opende met elkaar daar vruchtbaar over te spreken. Maar ik waarschuwde en blijf waarschuwen tegen een feitelijke verenging van die grondslag door de politieke richtlijnen tot norm voor het GPV te verheffen. Ik wees aan dat ze ook dit verkiezingsprogramma op bepaalde punten beheersen. Dit betekent dat het GPV niet slechts beperkt wordt tot de leden van de vrijgemaakte kerk maar dat er binnen die grenzen ook tal van personen met politieke belangstelling terzijde worden geplaatst: ze mogen hoogstens als stemmers op de GPV-lijst de dienst van houthakkers en waterputters verrichten. Ik heb diepe verering voor mijn oud-leermeester prof. Schilder maar ik weiger zijn gedachten over het cultuurmandaat (waarover nog wel een en ander te zeggen zou zijn in het geheel van een beschouwing van zijn werken) te laten maken tot het enig geoorloofde uitgangspunt voor gereformeerde politiek. Hij heeft ze als zodanig zeker ook niet bedoeld al staat zijn foto in het verkiezingsprogramma. Hij zou daar stellig zo zijn eigen gedachten over gehad hebben. Ik hoop van harte, dat de heer P. Jongeling in de Tweede Kamer komt. Misschien zal het „Geref. Gezinsblad” zich dan in zijn hoofdartikelen wat minder eenzijdig op de bestrijding van de A.R.-partij gaan richten. De heer Jongeling zal stellig in de Kamer ervaren dat er meer in de politiek aan de orde is dan de bestrijding van deze partij. Maar ik hoop evenzeer van harte dat mannen als Laning, Huijzinga, Westerhuis en anderen niet langer aan de kant gezet worden met het etiket: aanhangers van de w.d.w. en wij als gereformeerden binnen het GPV eindelijk eens wat ruimer over de onder ons aanhangige vraagstukken kunnen gaan praten. Het zou ook een postume rehabilitatie van Den Boeft in zijn laatste handelingen als voorzitter kunnen zijn om maar geen andere namen te noemen.

Enschede.

R. H. Bremmer.

¹⁾ Groen schreef in „De Nederlander” van 10 mei 1852: „Ook komt de Nederlandsche grondwet in de hoofdlijnen overeen met hetgeen de voortreffelijkste onzer staatslieden, lang vóór 1795 en niet in den geest der Revolutie, bij den wensch naar hervorming van het gemeenebest bedoeld hebben”.

Velen zitten vol met Gods Woord, maar niet allen zitten vol met de liefde van Christus. Wij hebben nog handen genoeg om brandstapels aan te steken, maar we doen het op discreter manier.

INGEZONDEN

Onderschrift (vervolg)

In het andere geschrift van de Brès „De Wortel” keert hij zich tegen de Wederdopers. Speciaal ook tegen hun bewering dat de magistraten, omdat zij naar het bevel Gods met het zwaard straffen, moordenaars zijn. De Brès wijst dan op 2 Petr. 2 : 1, Judas 8, Hebr. 11 : 32 en vraagt dan of het niet overduidelijk is, „dat evengoed als de heilige personen in de kerk van Israël door een waar Christelijk geloof hun gemenebest (republiek) in vrede hebben verdedigd en in stand gehouden, al hun vijanden werende met de scherpte des zwaards (het evengoed) aan Christelijke koningen en magistraten geoorloofd is zondig desgelijks te doen door hetzelfde geloof. Voornamelijk omdat de profeet Jesaja geprofeteerd heeft dat de politieke macht in de Christelijke kerk zou (komen te) verblijven, zeggende, dat de koningen en koninginnen de voedsterheren en -vrouwen van de kerk zouden zijn. Door welke belofte hij duidelijk te kennen geeft, dat de koningen en magistraten in de Christelijke kerk een zelfde macht en gezag zouden hebben om de bozen te straffen als de goede koningen het voorheen hadden gehad. De profeet ontnemt hun dus het ambt niet, maar bevestigt en verheft hen veeleer in de kerk met zeer vererende titels door hen te maken tot patrons en beschermers van de kinderen Gods.”³⁾

Er behoeft dus geen zweem van twijfel over te bestaan of Guido de Brès, de opsteller van de Ned. Gel. Bel. verdedigde de opvatting dat de wereldlijke overheid het recht, ja de plicht had kettters te straffen. Desnoods met het zwaard. En hij leerde dat omdat hij van oordeel was dat de overheden in de nieuwtestamentische tijd in deze principiële dezelfde taak hadden t.a.v. de kerk als de koningen van Israël in de oude bedeling.

Ds Vonk die er zich steeds met grote toewijding en scherpzinnigheid op werpt precies de bedoelingen van de Brès weer te geven en hem steeds verdedigt tegen alle mogelijke verkeerde interpretaties van zijn woorden, moet toegeven dat de Brès leert dat de kettters door de overheid moeten worden gestraft. Hij schrijft: „Een ogenblik zou men nog kunnen menen, dat de Brès alleen maar zulke kettters door de overheid strafbaar achtte, die metterdaad ordeverstoring optraden.” Maar dat blijkt bij een bevooroordeelde lezing van diens uitspraken toch niet juist te zijn. Want de Brès schreef letterlijk „dat ondanks het tevoren gezegde (namelijk dat niemand tot het geloof mag gedwongen worden — C. V.) de kettters door de burgerlijke overheid moeten worden gestraft, zelfs met de dood, „wanneer de zaak het vereist” en onder de plaatsen, die hij onder dat kopje noemt, staat dan ook... Deut. 13, over de valse profeet of dromendromer, terwijl hij daaraan dan een uiteenzetting verbindt, die er op neerkomt, dat valse profetie en dromendromerij en afgoderij en ketterij op één lijn komen te staan. Wel zegt hij dan, dat men klaarblijkelijk en openlijk schuldig bevonden moet zijn aan ketterij, maar het element van ordeverstoring keert toch niet weer, zodat de Brès blijkt te hebben geleerd, dat de overheid ook tegen ketterse leér had op te treden en niet slechts dan, wanneer daarmee omverwerping der openbare orde gepaard ging.”⁴⁾

Voor wie van het bovenstaande kennis heeft genomen kan er geen twijfel meer bestaan dat de Brès geleerd heeft dat het principiële tot de taak van de christelijke overheden behoort de kettters en afgodendienaars te straffen, desnoods met het zwaard. En daarom zullen we dat ook in de door de synode van 1905 geschraptte woorden uit art. 36 van de door hem opgestelde geloofsbelijdenis lezen!

5. We willen nu wat zeggen over Calvin's opvattingen in deze.

Calvin is ten volle de geestelijke vader van de Ned. Gel. Bel. Zijn opvattingen spelen daarom bij de interpretatie daarvan een beslissende rol.

Er is in de laatste jaren veel studie gemaakt van de werken van Calvin. Daarbij is het o.a. ook steeds duidelijker geworden dat ook volgens Calvin de overheid een zeer veel omvattende roeping en macht bezit ten aanzien van het onderhouden en het beschermen van de kerk, alsook met betrekking tot de uitbreiding en de opbouw ervan, en dat tot deze roeping en macht van de overheid principiële ook behoort dat zij de plicht en het recht heeft kettters en afgodendienaars met het zwaard te doden.

Zeker, ook Calvin rekent met de concrete situatie. Maar als in een gemenebest de ware religie officieel is ingevoerd en de heersende is geworden heeft de overheid inderdaad de roeping van Godswege desnoods met het zwaard tegen kettters en afgodendienaars op te treden.

Reeds heidense schrijvers, zo betoogt Calvin in zijn Institutie (IV-20-9), hebben geleerd dat de overheid vóór alles heeft te zorgen voor de vroomheid en dat het verkeerde wetten zijn, die

met verwaarlozing van het recht Gods slechts voor de mensen zorgen. Christelijke overheden moeten zich daarom schamen indien zij zich daarop ook niet voor alles toeleggen. Zij hebben in de eerste plaats tot taak zich er op toe te leggen „de eer te beschermen en te eerbiedigen van Hem, wiens stedehouders zij zijn en door wiens weldaad zij regeren. Hierom worden de heilige koningen ook het meest in de Schrift geprezen, omdat ze die bedorven of vernietigde dienst van God weer hersteld hebben, of zorg gedragen hebben voor de religie, dat die zuiver en ongedeed zou bloeien”. Tevoren had Calvin reeds opgemerkt dat de overheid de uiterlijke godsdienst moet ondersteunen en beschermen en de gezonde leer der vroomheid en de staat der kerk heeft te verdedigen (IV-20-2). Speciaal de verwijzing naar de heilige koningen van Israël en het hen ten voorbeeld stellen aan de christelijke overheden van de nieuwe tijd spreekt duidelijke taal. Een taal die door Calvin's leerling de Brès geheel naar de bedoeling van de meester werd weergegeven.

Wat in zijn Institutie beknopt werd weergegeven werkte Calvin in zijn andere geschriften breed uit. Vooral ook in zijn preken. Telkens spreekt hij daarvan. Hij wijst er b.v. ergens nadrukkelijk op, dat de overheden er voor zullen zorgen dat het volk niet vergiftigd wordt met het gif van de ketterij en dat de duivel geen kans krijgt de zuivere waarheid te vervalsen. Met het oog daarop heeft God gewild dat de valse profeten uitgerooid zouden worden uit zijn volk. Dat lijkt op het eerste gezicht wel wat al te rigoreus. Maar dat is het toch niet. Want het gaat hierbij om de ere Gods en de zaligheid der mensen. Wanneer men zou zeggen dat dat alles alleen voor het oude volk Gods gold is dat niet juist. Deze wet is niet een wet speciaal voor de Joden. Neen God heeft ons daarin een algemene regel willen geven aan welke ook wij ons moeten houden.⁵⁾ En daarom moeten we tot de conclusie komen, dat het aan alle vorsten en magistraten niet alleen geoorloofd is de kettters en hen die de zuivere waarheid verderven te straffen, maar dat dat hun is opgelegd en dat zij nalatig zijn jegens God als zij toelaten dat de dwalingen worden uitgebreid.⁶⁾

Zoals we reeds zeiden wil Calvin dat dit alleen geschiedt als door Gods genade in een land of een stad de ware religie is gevestigd, God wordt aanbeden en allen hebben toegestemd deze door God ingestelde orde te aanvaarden. Indien iemand in zo'n situatie zich daarvan afkeert verdient hij het leven te verliezen.⁷⁾ Uitdrukkelijk zegt Calvin er evenwel bij dat het hierbij niet gaat om het straffen van alle afgodendienaars. Maar het gaat er alleen om, dat die afgodendienaars de dood verdienen welke leven in een reeds geordende kerk Gods, terwijl er een vaste, gevestigde religie is en de zaken voldoende bekend zijn. Indien dan iemand voorbedachtelijk zich daaraan onttrekt, de zuivere dienst van God vaarwel zegt en zich bezoedelt met afgoderij en bijgeloof verdient hij zeer zeker de dood.⁸⁾

Het genoemde is wel voldoende om te bewijzen dat het naar de overtuiging van Calvin principiële tot de bevoegdheid van de overheden behoort afgodendienaars en kettters desnoods met het zwaard te straffen.

Maar zoals we reeds opmerkten, die bevoegdheid om kettters enz. zo zwaar te straffen is slechts één moment, één klein onderdeel van de macht welke Calvin aan de overheden en magistraten ten aanzien van de kerk Gods en de ware religie toekent.

Als hij over deze macht, deze roeping en taak, der overheid spreekt wijst hij steeds weer op het woord van Jesaja (49 : 23) dat koningen de voedstervaders en vorstinnen de zoogsters van Gods volk zullen zijn.

Om iets te doen beseffen van wat Calvin in deze van overheden verwachtte geven we hier door wat hij bij het geciteerde woord van Jesaja schreef.

De overheden zo lezen we daar, moeten de beschermheren, de verdedigers, de voedsterheren der kerk zijn (patroni, tutores, nutritii). Hun taak is: het wegdoen van bijgelovige gewoonten en gebruiken, het uitbannen van alle goddeloze en schandelijke erediensten, het bevorderen van het rijk van Christus, het bewaren van de zuiverheid der leer, het verwijderen van de ergernissen en het uitzuiveren van alle onreine dingen die de vroomheid te gronde richten en de majesteit Gods verduisteren.

Men ziet dit is een grote en zeer veel omvattende taak. En: een taak welke aan de overheden werd opgedragen.

Maar hiermee is nog niet alles gezegd. Als de vorsten zich met ijver op deze dingen toeleggen, zo gaat Calvin verder, voorzien ze tegelijk de herders en dienaren des Woords van alles wat voor levensonderhoud en cultus nodig is, dragen zij zorg voor de armen, dulden zij niet dat de kerk op smadelijke wijze armoe lijdt, richten zij scholen op en stellen toelagen vast voor de leraren en bepalen ze dat de mannen die zich aan de letteren wijden levensonderhoud ontvangen, bouwen zij huizen voor de armen en voor het herbergen van vreemdelingen en doen zij alles

wat voorts voor het beschermen en in stand houden der kerk nodig is.⁹⁾

Zo oordeelde Calvin over de roeping van de overheid ten aanzien van de kerk Gods en de ware religie. Terecht schreef ds Vonk: „Calvin en de Brès meenden, dat de regeerders der Christenvolken het voorbeeld moesten navolgen van Juda's koningen, Asa, Hiskia en Josia en het met „de scherpte der zwaards” voor de kerk moesten opnemen en dat niet slechts, om, wat van zelf spreekt, haar burgerlijke rechten en vrijheden te beschermen, ook niet slechts om ketterse leer te bestraffen, wat niet vanzelf spreekt, maar bepaald om haar „voedsterheren” te zijn. Hoe vaak hebben we de laatste uitdrukking in het voorafgaande niet ontmoet? Zij is ontleend aan Jes. 49 : 23. Alsof op die plaats speciaal op Christenvorsten of althans vorsten tijdens de nieuwe bedeling werd gedoeld en niet eenvoudig werd voorzeggd, dat God Zich van de aanzienlijksten der aarde, als Cyrus, zou bedienen tot Zions herstel. Maar vooral: alsof de koningen van Israël gelijk zouden zijn met de vorsten der Christenen. En alsof het koninkrijk van Christus ooit met vleselijke wapenen zou mogen worden verbreid, 2 Kor. 10 : 4, in plaats van alleen maar met het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord. Dit heeft men al te zeer uit het oog verloren.”¹⁰⁾

Zo schreef ds Vonk. En dr D. J. de Groot, die Calvin ten aanzien van deze kwestie grondig bestudeerde schreef o.a.: Calvin „leert met de grootste nadruk, dat de Overheid aan de eerste tafel der Wet gebonden is en deze in de regering van de Staat tot geldigheid moet brengen. Zij moet de ware religie beschermen, alle godslastering en heiligschennis vervolgen en straffen, en afgoderij en valse godsdienst verbieden en uitroeien. Wij hebben hier ook niet te doen met een opvatting, die hij zo nu en dan, aarzelend en schroomvallig verdedigt. Zij is geen aanhangsel van zijn leer van de Staat, dat er alleen volledigheidshalve aan is toegevoegd. Neen, hij zegt dit zo dikwijls en met zo grote nadruk, dat al wie dit element er uit zou wegnemen, zijn leer van de Staat geweldig zou verminken. De zorg voor de dienst van God, voor de religie, is volgens hem de voornaamste plicht, die de Overheid heeft, en wanneer zij deze verwaarloost, zal zij de overige delen van haar taak onmogelijk goed kunnen volbrengen.” Calvin stond op het standpunt, „dat de Overheid om de eer Gods te handhaven en aan de geboden van de eerste tafel der Wet gehoorzaam te blijven verplicht was hen, die godslasterlijke, geheel met de Heilige Schrift strijdende leringen voordroegen, met de dood te straffen.”¹¹⁾

(Wordt vervolgd)

C. V.

³⁾ We hebben deze uitspraken weergegeven in de vertaling welke ds Vonk ervan geeft. Zie: **De Voorzeide Leer**, III B, blz. 574 en 602.

⁴⁾ **Idem**, blz. 623.

⁵⁾ **O.C.** XXVII, c. 245 (preek over Deut. 13 : 2-5): Ne pensons point donc que ceste loy soit une loy speciale pour les Iuifs: mais cognoissons que Dieu nous a voulu bailler une regle generale, à laquelle il nous faut tenir.

⁶⁾ **Idem**, c. 246: Puis qu' ainsi est, il faut conclure que non seulement il est licite à tous Rois, et à tous Magistrats de punir les heretiques, et ceux qui auront perverti la pure vérité: mais que cela leur est enoïnt, et qu' ils sont lasches envers Dieu, s'ils permettent que les erreurs couvent.

⁷⁾ **O.C.**, XXII, c. 437 (preek over Deut. 17 : 2-7): Et ainsi retenons bien, que seulement il est ici parlé, quand Dieu a fait la grace à un pays on à une ville que la vraye religion soit là établie, qu' il y soit adoré, que tous ayent consenti de recevoir cest ordre institué de Dieu: que si alors quelcun s'en destourne, il merite de perdre la vie.

⁸⁾ **Idem**: qu' il n' est point dit que tous idolatres soyent punis en general: mais ceux qui sont idolatres, quand ils vivent en une Eglise de Dieu, laquelle est desia reiglee, qu' il y a religion certaine établie, que les choses sont assez cogneues: si quelcun alors à sons esient se desbauche, et qu' i renonce à la pureté du service de Dieu, et qu' il se pollue en idolatries et superstitions, que celui-là merite bien la mort.

⁹⁾ **O.C.**, LXV, c. 211: hic agitur... de tollendis superstitionibus, atque exterminando omni impio et nefario cultu: de promovendo Christi regno, et conservanda puritate doctrinae: de submovendis scandalis, atque purgandis sordibus quae pietatem corrumpunt, et majestatem Dei obscurant. Haec certe dum reges studiosae curant, simul pastoribus et ministris verbi omnia suppeditant quae ad victum et cultum necessaria sunt: consulunt pauperibus, nec mendicitatem ecclesiae indecoram tolerant: scholas erigunt, et doctoribus constituunt stipendia: atque studiosis literarum alimenta decernunt: ptochotrophia et xenodochia aedificant, et reliqua peragunt quae ad tuendam et conservandam ecclesiam pertinent.

¹⁰⁾ Vonk, a.w., blz. 642.

¹¹⁾ **De Reformatie en de Staatkunde**, Franeker, 1935, blz. 159/160 en 168. Zie heel hoofdstuk 5: De roeping der overheid inzake de religie.

KRITISCHE KRABBEL

Het Ambt.

Mijn vrouw heeft me het stuk voorgelezen, uit de kerkbode. Want zij leest die trouwer dan ik. Dat is nog een kleine Franse inslag bij ons. De man zorgt voor de natuur, de vrouw richt haar belangstelling hoger. In dit geval op de kerkbode.

Daar werd een oud probleem behandeld, zoals veelal in kerkbode's. Deze keer ging het niet over spel en dans, t.v. of mode. Maar over kerkbezoek.

Dat was te verdelen in: a. wettig kerkbezoek; b. onwettig kerkbezoek. Onder b. valt alle luisteren, behalve naar eigen pastor en leraar.

Dit was het stramien. Daar werd de volgende scène op geborduurd. De ouderlingen vermaanden een broeder, die „a” wel eens naliet en tot „b” verviel. Tot gemeenlijkheid ook van de herder en allicht ook ten gevolge van minder goede gestemdheid bij de bok. Nu werd het varkentje zó gewassen: de opziener drong er erg op aan om zondags toch weer eens te komen; en hij zou dominée wel eens langssturen.

Toen Frater met zijn Franse slag dat vermaan hoorde, dacht hij: dat is mijn man! Je moet natuurlijk de wellevendheid in acht nemen. Dat is natuurlijk en bovennatuurlijk. En dat zo'n do zelf zo iets eens komt bepraten... onder het genot van een glas wijn verdwijnt veel ergernis.

Maar dat bleek op zijn Frans naar de mens geredeneerd!

De ouderling had zijn plicht verzaakt en het ambt uit het gezicht verloren. Want in de eerste plaats láát een dominée zich door niemand sturen. Het „waarom niet” stond er niet bij. Maar U begrijpt het wel: „geen ambtsdrager zal over een ambtsdrager heerschappij voeren”. Zo iets staat wel in de K.O. Daarmee was het slot van het vermaan reeds afgedaan.

En het begin dan? De opziener had het helemaal niet over de boeg van de wellevendheid en vriendelijkheid mogen gooien! Hier was alle ambtsbesef zoek geweest. Want als de bokkige bok zich niet stipt aan „a” hield, was het droevige einde: het eeuwig verderf.

Dit las mijn vrouw echt voor, uit de kerkbode. Het is echt geen stunt van Frater, waardoor hij met een prachtige sluitrede tot deze slotsom wilde geraken. Het stond er echt, wezenlijk.

Maar het maakte op Frater toch wel een echt onnatuurlijke indruk! Boven-natuur rook hij hier niet. Wel „natuur” in de Gereformeerde zin! En hij dacht aan Assen '26.

Toen zei prof. Anema, dat theologen met kanonnen op vliegen schoten. Dat geeft in elk geval een harde klap; maar of zo'n klap een „vlieger” op zijn plaats houdt? Ik vrees: slechts wanneer hij doodgeslagen is. Het ambt moet met onderscheiding, discretie, zijn vuur afgeven.

Met discretie van doel en vuurmond.

En een goede beoordeling van de stelling, die hij zelf heeft betrokken.

Frater.

PERSSCHOUW

„De Boemerang”

Onder deze titel schreef ds Visee in de Kerkbode van Kampen het volgende artikel.

In de tijd na de vrijmaking toen in verband met het kerkelijke conflict de vraag naar onze plaats in de christelijke maatschappelijke, sociale en politieke organisaties opkwam, werd door velen gesteld dat men in de niet-kerkelijke christelijke organisaties slechts dan

vruchtbaar zou kunnen samenwerken als men ook één was in de kerk. En deze stelling is een van de motieven geweest die geleid hebben tot het oprichten van allerlei aparte Gereformeerde, vrijgemaakte organisaties. Let wel: één van de motieven, niet het enige motief, waaruit het Gereformeerd Politiek Verbond, het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond, Gereformeerde Schoolverenigingen en de Gereformeerde Reisvereniging ontstonden. Ook andere factoren speelden een rol: critiek op het feit dat de algemene christelijke organisaties de oude grondslagen principieel of praktisch verlaten hadden.

Dat er spanningen kwamen is begrijpelijk: het was na de onbroederlijke bejegening in de kerk ten volle te verstaan dat een broederlijke ontmoeting in de christelijke organisaties op z'n zachtst gezegd zeer moeilijk was. Daarbij waren waarlijk niet alleen persoonlijke en subjectieve gevoeligheid en geraaktheid in het geding, al speelden ook deze een rol. Er kwam ook vlees en wereld bij. Maar er was meer. Het ging ook om de vraag van de ethische zuiverheid in onze omgang: kon men na wat er in de kerk was voorgevallen en zonder dat dat was verzoend, in christelijke oprechtheid samen verder gaan?

Velen, de meesten onzer, hebben die vraag ontkennend beantwoord. Zij traden uit de antirevolutionaire partij, uit het nederlandse christelijk vakverbond, de nederlandse christelijke radiovereniging, de dito reisvereniging, steunden niet langer de vrije universiteit, onttrokken zich aan de vereniging voor calvinistische wijsbegeerte, kwamen tot de oprichting van Gereformeerde lagere en middelbare scholen, Gereformeerde kweekscholen enzovoorts.

Consequentie was daarbij niet altijd aanwezig. Er waren er, die antirevolutionair bleven in de politiek, maar van harte meewerkten aan de stichting van Gereformeerde scholen, die bedankten voor het C.N.V., maar niet voor andere organisaties; die hun stem uitbrachten op Gereformeerd politieke kandidaten bij de verkiezingen, maar hun kinderen zonden naar een niet-Gereformeerde school; die deze laatste voor hun kinderen niet zochten, maar hen wel naar een Gereformeerde U.L.O. zonden; niet in de antirevolutionaire partij, wel in de vereniging voor calvinistische wijsbegeerte bleven; of ook in de (besturen van) de christelijke radiovereniging, de Rudolphstichting enzovoorts. Het is waarlijk niet een verhouding van consequent aan de ene of aan de andere kant van de streep.

Hier in Kampen zijn er broeders, die sterke voorstanders zijn van vrijgemaakte organisaties, maar zonder bezwaar 's zaterdags achter het lijntje staan bij de voetbalmatches van GoAhead, hun kinderen naar algemeen christelijke gymnastiekverenigingen sturen, of lid zijn van een ijsbaan die ook des zondags geopend is.

Let wel: we oefenen in dit alles geen critiek. We stellen slechts de feiten vast.

Er waren onder ons ook anderen. Zonder blind te zijn voor de situatie in de algemeen christelijke organisaties bleven ze daar, omdat zij meenden daar een roeping te hebben. Voor hen was het een zaak van „op je post blijven”. En voor sommigen misschien ook een zaak van traagheid. Voor anderen weer omdat ze moeilijk een organisatie konden loslaten, waarin ze vroeger met lust de goede strijd gestreden hadden.

Ook dat beoordelen we thans niet. We stellen ook thans alleen de feiten vast.

Maar zo aan de éne als aan de andere kant blijkt dat er in onze gelederen allesbehalve eenstemmigheid bestaat over de zaak die wel aangeduid wordt als „de doorgaande reformatie”.

We keren thans terug tot het uitgangspunt: „Slechts als we één zijn in de kerk, kunnen we één zijn in de organisaties.” Dat heeft intussen spanningen veroorzaakt in de kerk. Broeders, die het in niet-gereformeerde organisaties over het geheel of althans ten dele nog wel vinden konden of hun aanwezigheid daar als een roeping zagen, worden hier en daar als de „halven” of de „half zachten” gezien. En ze worden ook als zodanig soms behandeld. Deze zaken spelen een rol bij beroepingswerk, bij verkiezing van ouderlingen en diakenen. En ze spelen mee in ernstiger zaken: dreigende of geschiede schorsingen. Hier en daar leidden ze tot partijvorming, partijtwist in de gemeenten. En de vraag komt op: kunnen we misschien straks niet meer één zijn in de kerk omdat we niet meer één zijn in de organisaties?

Als dat het geval is, dan is de boemerang tot zijn uitgangspunt teruggekeerd.

Eerst: aparte organisaties omdat de eenheid in de kerk er niet meer was.

Straks: aparte kerken omdat er geen eenheid van organisatie is.

Zouden we niet eens tot bezinning komen?

En dat vóór het te laat is?

Vóórdat er brokken zijn?

Hoe dat dan moet?

Zó, dat we elkander voor honderd procent aanvaardden als broeders in de kerk. En dan zonder dat de één zegt: ik ben sterk en U bent zwak. Zonder dat een meerderheid tot een minderheid zegt: ge moogt (nota bene in de kerk!) blijven, mits ge U koest houdt. Zonder dat die broeder moet horen: „Hij ziet het nóg niet, we moeten een beetje geduld met hem hebben”.

We moeten elkander van harte aannemen.

Met hartelijke liefde.

Dan eerst is er de sfeer die nodig is om met elkander de zaken broederlijk en zakelijk door te spreken.

Misschien worden we het eens.

Misschien niet.

En dat laatste aanvaardden we dan ook.

We hebben één Heer, die ons kocht.

Eén Vader in de hemelen.

Eén brood, één lichaam.

Dan nog iets.

Het is na de vrijmaking begonnen met de stelling: Wie in de kerk onbetrouwbaar bleek, verdient ook niet langer ons vertrouwen in de politiek: kerkverraad is landverraad. Laat men toezien dat deze stelling zich niet kere tegen hen, die haar hanteerden. Men hoort geruchten van schorsing van ambtsdragers zonder dat voor iedereen duidelijk is dat zij zich schuldig maakten aan openbare grove, let wel: openbare grove zonden als in de artikelen 73 en 80 K.O. opgesomd. Dat is een boos stuk.

En wie in de kerk daaraan meedoet verdient ook in de politiek en in de organisaties geen vertrouwen.

Ook hier keert de boemerang terug tot het punt vanwaar hij geworpen werd.

Dacht iemand nu heus dat in de kwesties, die ons allemaal ernstig bezig houden het negeren van de broeders, het weren van broeders uit het ambt, schorsingen en afzettingen van ambtsdragers, het uitrangeren van ambtsbroeders, argumenten zijn, die op Gods volk enige indruk maken?

Ze zullen de toestand alleen maar verslechteren.

HEERE, bekeer ons tot U.

Waarom doet Gij ons van Uw wegen dwalen?

Wat ds Visee schrijft is ernstige overweging waard.

Vooraf dat woord over het elkaar voor honderd procent als broeders aanvaardden.

Er was een tijd dat de **leider der antirevolutionaire partij** — Dr A. Kuyper — en de **leider der Christelijk Historische Unie** — Jhr Mr A. F. de Savornin Lohman — en de **partijloze** — Prof. Dr S. Greijdanus — in de Gereformeerde Kerken „aan één Avondmaalstafel” aanzaten. Ze hebben er veel verdriet van gehad dat ze het „in het politieke” niet eens waren. Maar ze hebben het met diepe vreugde beleefd dat de volle eenheid „in het kerkelijke” desalniettemin kon bestaan en ook werkelijk bestond.

C. V.

VAN HIER EN GINDS

Vluchtelingen uit Oost-Duitsland

Gedurende de jaren 1950—1960 zochten in totaal 2.203.107 mensen uit Oost-Duitsland hun toevlucht in Berlijn en in de Bondsrepubliek. Dat is gemiddeld 220.000 vluchtelingen per jaar.

In de tijd van 1 januari tot 30 november 1960 vluchtten 184.789 mannen, vrouwen en kinderen. Een vierde deel van deze mensen ontving bij hun verblijf in de doorgangskampen in Berlijn, Friedland, Gieszentielen en elders van de duitse bijbelzending een bijbel, testament of evangelie.

KERKNIEUWS

Beroepen te Zuidbroek: B. de Vos te Bruchterveld.

Ds W. G. Raven

Ds W. G. Raven, gereformeerd predikant te Almelo, als reserve-legerpredikant werkzaam, kreeg in de militaire dienst enkele ernstige beenfracturen. Per militaire ziekenauto moest hij naar zijn woning in Almelo worden vervoerd, waar hij verder verpleegd wordt. Zijn adres is Volkerinkstraat 6, Almelo. Telefoon 054900 - 5285.

DEN VADERLAND GETROUWE . . .

Deze woorden uit het Wilhelmus zijn brandend actueel. Juist vandaag, nu een Verenigd Europa de droom van velen is geworden! Daarom vormen ze de kern van ons Verkiezingsprogram: Den Vaderland Getrouwe!

Het Gereformeerd Politiek Verbond wil daarmee als vrijwel enige partij uitdrukking geven aan zijn streven naar behoud van onze nationale zelfstandigheid. Het komt met kracht op tegen het uitwissen van onze grenzen. Waaróm, zult U vragen.

Omdat die grenzen de na veel strijd verworven Christelijke vrijheden waarborgen! Juist Nederland heeft immers uit Gods hand schatten van Evangelie-licht, van Christelijke cultuur, van vrijheden ontvangen. Niet in het minst door de Reformatie der Kerk, die een stempel heeft gedrukt op heel ons volksleven.

Wij geloven, dat deze zegeningen in een Verenigd Europa zullen worden overspoeld door de geest van volken, die met de Bijbel niet rekenen. Dat Nederland in het gareel zal moeten lopen van een gevaarlijke, door Frankrijk en Duitsland beheerste Politieke Unie. Wij geloven, dat onze geliefde Oranje-dynastie dan gedegradeerd wordt tot een schijnbewind — dat tenslotte als volkomen overbodig kan worden afgeschaft. En wat blijft de betekenis van de Nederlandse taal?

Het G.P.V. roept overheid en volk op, om onder geen andere heerschappij dan die van de Heer der heren ons land te beschermen en tot ontplooiing te brengen. Om God te dienen naar Zijn Woord, zoals dit wordt nagesproken in de Gereformeerde Belijdenis. Dan is er hoop, dan is er toekomst voor U allen!

Den Vaderland Getrouwe . . .

Dit alles betekent niet, dat het G.P.V. geen politieke en economische samenwerking met andere landen zou willen. Integendeel! Zo willen wij trouwe nakoming van het Noord-Atlantisch verdrag tegen de dreiging uit het Oosten. Opdat onze nationale zelfstandigheid worde beveiligd!

Kiest ook voor werkelijk Christelijk nationale politiek!

*Verkiezingsprogram op aanvraag gratis bij
Adm. G.P.V.: J. Campertstraat 57, Zwijndrecht*

lijst 14

P. Jongeling

GEREFORMEERD POLITIEK VERBOND

„NES AMMIM,

een Christelijke Nederzetting in Israël”

Op ons internationale sekretariaat in Schaffhausen kan onmiddellijk een

Sekretaresse

worden geplaatst, die naast een behoorlijke kennis van de Duitse taal, de Engelse taal beheerst in woord en geschrift. (Dipl. Eng. Handelscorr. strekt tot aanbeveling).

Zij, die uit overtuiging aan het werk van Nes Ammim willen meewerken, worden verzocht hun sollicitatie, gesteld in de Duitse taal, te richten aan bovengenoemd sekretariaat, Hochstrasse 265, Schaffhausen, Zwitserland.

Ter perse (verschijnt omstreeks 15 mei a.s.):

B. TELDER

RONDOM HET BOEK „STERVEN... EN DAN?”

(Openlijke verantwoording tegenover de uitspraken van de Particuliere Synode der (vrijgemaakte) Gereformeerde Kerken in Zeeland, Noordbrabant en Limburg van 17 jan. 1963 te Breda) Prijs van deze brochure (ca 32 pagina's) f 1,50. Bestel bij voorkeur bij Uw eigen boekhandelaar. Bestellingen worden door ons uitgevoerd na ontvangst van het bedrag op onze postrekening 216828 met vermelding „brochure Ds. Telder”.

FIRMA WESDIJK EN LIEBEEK
BARENDRECHT

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij